

Lali

Sasha Meyer

Lali

Een familiegeschiedenis

Nieuw Amsterdam

© 2025 Sasha Meyer

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van
Marianne Schönbach Literary Agency B.V.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden
verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of
openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch,
mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van)
deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

*All rights are reserved, including those for text and data mining,
AI training and similar technologies.*

Omslagontwerp Nico Richter

Foto auteur © Ed Visser

NUR 320

ISBN 9789046832127

www.nieuwamsterdam.nl

Nieuw Amsterdam maakt deel uit van Park Uitgevers

*Du bist nicht todt, Du bist nur fern.
Gestorben ist, wen man vergass.*

Grafschrift op de oude Joodse begraafplaats
in Frýdek-Místek

*You can't change history. These things happened the way they
did. What you can change is how you look at it and how you
understand that it takes the good moments and it takes the
difficult moments to move forward.*

Margot Lee Shetterly

Inhoudsopgave

Inleiding 11

DEEL EEN

Woord vooraf 17

1868 – 1914 Friedeck 19

1914 – 1919 Friedeck 32

1919 – 1922 Wenen 40

1923 – 1928 Frýdek v/h Friedeck 47

1929 – 1933 Wenen 55

1932 – 1934 Hongarije en Oostenrijk 60

1934 – 1935 Wenen en Frýdek 64

1937 – 1938 Wenen 68

1938 Compiègne 74

1938 Compiègne en Parijs 79

1938 Lausanne 85

Maart 1939 Frýdek 91

1938 – 1939 Parijs en Évian-les-Bains 95

Juni 1939 Frýdek 97

Mei 1939 Parijs 101

Juli 1939 Compiègne 105

Oktober 1939 Dax 110

Mei 1940	Frankrijk	114
Juni 1940	Lausanne	117
Juli 1940	Op de vlucht	121
Augustus 1940	Weg uit Europa	127
December 1940	Lausanne	134
December 1940	Sosúa	140
Januari 1941	Mexico City	145
Februari 1941	Mexico City	149
Mei 1941	Lausanne	152
Juni 1941	Ciudad Trujillo	156
Zomer 1941	El Ranchito	162
September 1941	Ciudad Trujillo	169
Oktober 1941	El Ranchito	173
November 1941	Lausanne	177
December 1941	Belfast	182
Oktober 1942	Ciudad Trujillo	186
1943	El Ranchito	191
1944	El Ranchito en La Recta	196
Mei 1945	El Ranchito	200
Oktober 1945	Zürich	205
November 1945	Sosúa	209
April – juli 1946	Terug naar Europa	215
Juli 1946	Belfast	219
Oktober 1946	Ciudad Trujillo	223
April 1947	Lausanne	228
Augustus 1947	Zürich	231
Maart 1948	El Ranchito	235
Maart 1948	Zürich	240

DEEL TWEE

Augustus 1991	Frýdek-Místek	247
1948 – 1949	Amsterdam	250
1950 – 1951	New York en Amsterdam	258
1951 – 1968	Amsterdam	263
1968 – 1973	Santo Domingo	269
Oktober 1982	Abcoude	273
1991	Frýdek-Místek	277
November 1999	Abcoude	281
Juli 2024	Rotterdam	287
Verantwoording en dank 297		
Naschrift 300		

Het schilderij dat mij van jongs af aan fascineerde. Lali, toen negen jaar, poseerde voor Carl Fröschl, een destijds bij de Weense elite zeer geliefde schilder van kinderportretten.

Inleiding

In mijn vroege kinderjaren, begin jaren zestig, kende ik Lali als het meisje met het roze jurkje op het grote schilderij. Met grote blauwe ogen en een lieve lach keek ze onze kamer in. Lali leek me ietsje ouder dan ik zelf was en ik vond haar heel mooi. Ze leunde met haar ellebogen op een tafeltje, een opengeslagen boek onder handbereik. Een hondje zat aan haar voeten. Het schilderij hing zo lang als ik me kon herinneren prominent boven de eettafel en ik keek er iedere dag naar. Het was smal en relatief hoog: de bovenrand van de goudkleurige lijst raakte bijna het plafond. Soms aaide ik het hondje stiekem over z'n neus en dan ging ik met mijn vinger ook even over Lali's grappige witte sandaaltjes. Ik wist dondersgoed dat ik schilderijen niet mocht aanraken, maar Lali's beeltenis zat achter glas. Daar kon ik dus vast niks aan stuk of vies maken.

Mensen die voor het eerst bij ons op bezoek kwamen, keken vaak aandachtig naar Lali's schilderij. Ik vond het leuk dat ze het blijkbaar net zo bijzonder vonden als ik: het meisje, haar nonchalante houding, het kanten jurkje dat ze droeg. De grote roze strik opzij. Zo'n strik had Lali ook in haar lange haar: haar dat toevallig dezelfde kastanjebruine kleur had als het mijne. En dan die uitdagende blik. 'Wil je met me spelen?'

leek ze te vragen. Natuurlijk wilde ik dat – maar vooral wilde ik dat mijn moeder verhalen over haar vertelde. Liefst als we samen rustig zaten te tekenen, tijdens een van die lange knutselmiddagen in de tijd dat ik nog niet naar school ging. Het tafelblad vol krijtjes en kleurpotloden. Waterverf. Fimo- klei. Allerlei stukken gekleurd papier. ‘Plakschilderijen’ maakten we, en tekeningen die we opstuurden naar opa Rolf in Wenen. Mijn moeder kon erg goed tekenen, ze ging er helemaal in op. Ik vond het fijn om zo samen bezig te zijn, want op andere momenten was ze vaak onrustig, in gedachten en druk met allerlei dingen die ik niet zo goed begreep.

Ik wilde alles over Lali weten. Waar ze woonde, hoe ze aan dat jurkje kwam, of ze net als ik graag tekende, en wat ze verder leuk vond om te doen. Mijn moeder vertelde mooie verhalen, maar steeds vaker viel me op dat die eigenlijk meer gingen over het hondje op het schilderij dan over Lali. Schnautzi heette hij – ‘Snuitje’ in het Duits. Lali had hem zelf mogen uitzoeken, vertelde mijn moeder: van alle vijf puppy’s vond ze hem de allerleukste. Schnautzi had een grote bruine vlek rondom zijn linkeroog en daardoor zag hij er een beetje uit als een zeerover. Grappig, want hij was een ondeugend en slim hondje. Zo vond hij het leuk om vlak voordat de trein langsraasde de rails over te steken. Lali en haar broertje woonden naast het spoor en ze waren iedere keer weer blij als het goed afliep.

Op een middag, ik moet een jaar of zes geweest zijn, had mijn moeder kennelijk opeens genoeg van haar eigen verhalen. Ze trok me op schoot, en omdat ze dat niet vaak deed, wist ik dat ze me iets belangrijks ging vertellen. ‘De Lali op

het schilderij is niet zomaar een meisje,' zei ze. 'Ze was familie. Negen jaar was ze toen ze voor de schilder poseerde. Het schilderij was een verrassing voor haar vader – die er erg blij mee was.' In zinnen die ik pas na een paar keer herhalen begreep, legde mijn moeder uit dat Lali later, toen ze een volwassen vrouw was geworden, getrouwd was met opa Rolf. En dat uit dat huwelijk mijn moeder was geboren. Heel langzaam drong tot me door wat dit allemaal betekende. Als Lali mijn moeders moeder was – dan was ze dus mijn oma! Maar waarom was Lali dan niet bij opa Rolf? En waar was ze dan nu?

'Lali is weggegaan,' zei mijn moeder. 'Ze kon niet anders.'

Die dag ving ik een glimp op van een veel groter verhaal. De jaren daarna zouden mijn moeder en ik nog slechts heel af en toe over Lali spreken.

Een halve eeuw later, in het snijdend koude voorjaar van 2013, overleed mijn moeder. Tien dagen na haar eenen- negentigste verjaardag maakte een kort en heftig ziekbed een einde aan haar leven. In de weken daarna ruimde ik mijn ouderlijk huis leeg. Het voelde als het afsluiten van een tijdperk en ik weet nog dat een van mijn eerste acties het inpakken en veiligstellen van Lali's schilderij was. Hoe nu verder? Ik liep een beetje verdwaasd rond, had geen idee waar te beginnen. Uiteindelijk besloot ik van beneden naar boven te werken. Toen ik bij de zolder was aangeland, deed ik daar, achter in een linnenkast, mijn eerste ontdekking. Een stapel papieren van de families Landsberger en Praxmarer, de Oostenrijkse voorouders. Later die week vond ik op andere

plekken oude fotoalbums. Losse foto's. Nog veel meer documenten uit onder meer Frankrijk en het toenmalige Tsjechoslowakije. Ansichtkaarten uit Portugal en Mexico. Een map met afschriften van telegrammen uit de Dominicaanse Republiek. Internationale krantenknipsels. Drie ordeners vol correspondentie met advocaten. Een zwart cahier met een door mijn moeder in het Engels getypt verslag van haar jarenlange contacten met hoogwaardigheidsbekleders. In de garage vond ik wat de grootste schat zou blijken te zijn: een half vergane, bruine koffer met daarin stapels brieven. Brieven van mijn oma Lali.

DEEL EEN

Woord vooraf

De geschiedenis in dit boek speelt zich voor een groot deel af in en rondom de Tsjechische stad Frýdek-Místek. Toen Lali Landsberger er in 1898 werd geboren, maakte het gebied nog deel uit van de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie. De stad werd in die tijd Friedeck ('vredige hoek') genoemd. Ten gevolge van onder meer twee wereldoorlogen zijn de landsgrenzen later meerdere keren verlegd. Ook de stad veranderde verschillende keren van naam.

1868 – 1914

Friedeck

Bartók heette Lali Landsbergers allereerste paard. Een brave, geduldige hengst waarmee ze in de tuin in Friedeck haar eerste ritjes maakte. Lali kreeg hem in maart 1905 voor haar zevende verjaardag. Ze was in de wolken met het dier en bracht jarenlang iedere vrije minuut met hem door. Ruim twee decennia later, toen ze als gevierd springruiter bij tal van concoursen haar land vertegenwoordigde, zou ze met warmte terugdenken aan die begintijd. Aan haar trotse vader, en hoe die op zekere dag opeens breed lachend met Bartók was komen aanzetten. Er was aan dat moment veel geheimzinnigheid voorafgegaan. Haar broertje en zij mochten wekenlang niet meer in een bepaalde hoek van het landgoed komen – waarom werd niet uitgelegd. Ze had werklieden zien lopen, maar dat was niet ongebruikelijk: op het twintig hectare omvattende terrein stonden veel losse gebouwtjes en daar viel altijd wel iets te repareren. Pas toen ze tuinman Janáček een paar keer met enorme balen hooi zag slepen, begon er iets te dagen.

Adolf Landsberger pakte de dingen graag goed aan. Hij had niet alleen opdracht gegeven voor het bouwen van een stal, maar liet meteen ook een heuse paddock aanleggen. Het was een omheinde zandbak met lage hindernissen waarmee

Lali naar hartenlust kon oefenen. Zoals zo vaak had Adolf het goed aangevoeld. Het verjaarscadeau was een schot in de roos – een geschenk dat voor de jonge Lali veel meer zou worden dan een aardige hobby: het zou in sterke mate de rest van haar levensloop bepalen.

In Friedeck was Adolf Landsberger al ruim voordat hij zijn gezin stichtte een man van aanzien. Niet alleen was hij een handige zakenman en een van de grote werkgevers in de stad, hij zat ook al ruim twintig jaar in de gemeenteraad. Bovendien was hij nauw betrokken bij een aantal belangrijke Joodse organisaties. In 1868 – Adolf was toen achtentwintig – had hij de leiding van het bedrijfje van zijn vader overgenomen en het onder de naam A. LANDSBERGER - ERSTE SCHLESISCHE BAUMWOLL- UND FLACHSSPINNEREI, WEBEREI, FÄRBEREI, BLEICHE UND APPRETUR-FABRIK uitgebouwd tot een zeer succesvolle onderneming. Katoen en vlas waren de belangrijkste grondstoffen, die werden door de firma Landsberger bewerkt, geweven, gekleurd, gebleekt en gesteven. Het eindproduct – grote balen stof van ruwe kwaliteit – werd getransporteerd naar Boedapest, Lviv en andere steden in het Oostenrijk-Hongaarse keizerrijk. Adolf schepte veel eer in zijn bedrijf. Trots was hij vooral op zijn in 1880 geopende, door stoom aangedreven mechanische weverij. Met dat innovatieve fabrieksgebouw had hij definitief een einde gemaakt aan de tijd van kleine weefgetouwen bij de mensen thuis. Op strategische plekken in de stad liet hij door de jaren heen moderne fabrieken bouwen die veel arbeidsplaatsen boden. De gunstige ligging aan de rivier de Ostravice trok